

2023

Eindverslag roofvogelonderzoek
Oss, Herperduin en Maashorst-Noord

Berry Setton

Vogelwerkgroep Oss

Roofvogelwerkgroep Uden

Voorwoord: dit is een uitgebreider eindverslag zodat een grotere groep de resultaten van dit roofvogelonderzoek in de omgeving van Oss, Herperduin en Maashorst- Noord, ook zonder de tussentijdse verslagen van 2023, goed kan volgen. De inhoudelijke hoofdstukken kunnen los van elkaar worden gelezen. De roofvogelstand geeft een beeld van de kwaliteit van het natuurgebied.

Inleiding en historie

Mijn recente lezing in de Meteor, op 29 maart 2023 in Oss, over Roofvogels in Herperduin. Samen met de nieuwe gemeentelijke boswachter Wouter van den Dungen was het een leuke ervaring. Roofvogels vormen een boeiende en breed aantrekkelijke vogelsoort voor geïnteresseerde natuurliefhebbers. Via een internet verbinding schetste Toon Voets vanuit Engeland een historisch beeld van Herperduin. Het was een leerzame vanavond met verschillende onderwerpen.

Mijn interesse om roofvogels te zoeken en te volgen, begon in 2000. Ik ging op pad met de leermeesters Edward Sliwinski, Wim Gremmen en Henk den Brok. Paul Reijs, mijn maatje voor de inventarisatierondes nu, liep al vaker mee met Wim en Edward op Herperduin en gebieden buiten Oss. Ik startte in 2003 de PTT telling - De Bleeken- met Henk in Bernheze. Met hulp van de voorgenoemde personen werd van 2004 t/m 2009 een BMP telling gedaan in De Wielen in Heesch. Ook de tien jaar Uilenbescherming in Bernheze die ik samen met Martien van Niftrik startte en later met Paul en Eric van Dijk in Bernheze verder uitvoerde heeft invloed gehad op de gebiedskennis. Soms mis ik de sociale contacten die ik had met de gastgevers van de uilen. Ik zat aan de meest verschillende keukentafels. Door de steeds uitbreidende roofvogelgebieden in Bernheze, en de start in 2015 van het roofvogelonderzoek Oss, Herperduin en Maashorst-Noord, heeft ons doen besluiten het uilenwerk over te doen aan Eric van Dijk. Hij pakte dit grandioos op en het wordt nog steeds goed uitgevoerd door de uilenwerkgroep Bernheze. In 2016 ben ik lid geworden van de Vogelwacht Uden en aangesloten bij de roofvogelwerkgroep Uden, een zeer actieve groep roofvogelvolgers. In de wintermaanden worden ervaringen uitgewisseld. Het was toen dat wij in contact kwamen met Arno van Eggelen. Hij is bekend van het verzamelen van gegevens uit de oceanen met drones. Trekroutes in kaart brengen van walvissen t.o.v. scheepvaart om verstoring/aanvaringen te voorkomen. De stokcamera die wij gebruiken is door hem ontwikkeld. En dan zijn er de inventarisaties in de bossen samen met ecoloog Nico Ettema. Zijn kennis over de natuurgebieden Herperduin en de Maashorst is opgeschreven in een recent verschenen rapport - De natuur in De Maashorst - na tien jaar natuurbeheer 2010-2020. Ook hebben we al jaren een leuk contact met Marieke Berkvens, een Belgische roofvogelonderzoekster die op het Groot Schietveld in de provincie Antwerpen roofvogels inventariseert. Het is prettig dat je in dit netwerk kennis kunt delen.

Waterhuishouding Herperduin

Vershillende keren hebben we het waterbeheer in de Rijsvennen en Herperduin in het algemeen al besproken. De maand maart 2023 telde vierentwintig neerslagdagen. Het opgevangen water heeft nog nooit zo hoog gestaan in de Rijsvennen en ook het Groot Ganzenvan was weer eens goed gevuld. Helaas werd begin april de sluis weer open gezet door het Waterschap en stroomde het water snel uit de Rijsvennen. De reden: N329 stroomde vol en de toonzaal van de Toyota garage liep onder water. In juni meldt Wouter van den Dungen dat het water 70 cm is gezakt in de Rijsvennen. Er is een goed contact vanuit de Gemeente met het Waterschap. Hopelijk komt er snel een oplossing voor de toekomst. Het water vasthouden is van levensbelang voor het natuurgebied. Het eerste broedsucces van een van de kleinste futensoorten - **de dodaars**- in de ondergelopen Rijsvennen is een positieve natuurlijke reactie op deze vernatting.

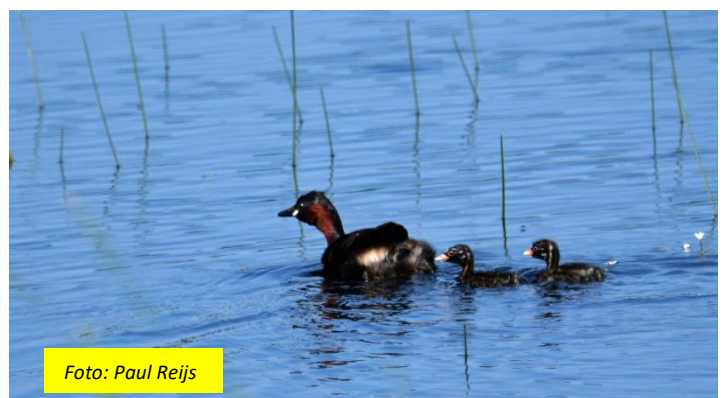

Foto: Paul Reijs

Terugblik roofvogelonderzoek 2023

Waarom dit onderzoek? Vooral omdat we het leuk vinden maar ook belangrijk om kennis te delen en om conclusies te trekken over het verloop van de roofvogelterritoria in ons onderzoekgebied. De havik is onze doelsoort. Roofvogels zijn uitstekende indicatoren voor de kwaliteit van het gebied.¹

We kijken er elk jaar weer naar uit, het intensief volgen van de haviken. Vanaf begin februari stappen we op de fiets, wanneer het bladerdek nog niet is dicht gegroeid. Er komt meer licht op de bosbodem, het dappere speenkruid wordt verwarmd en opent zijn kleine bloemetjes langs de bosrand. En een eindje verderop de snelle lach van de groene specht en de lokzang van de bonte vliegenvanger die op zoek is naar een vrouwtje. De terugkerende vogels uit de overwinteringsgebieden zijn een feest voor onze oren, die oren die het nog steeds goed doen. Het zijn de natuurbelevingen waar we samen van genieten. Daarbij, door de fiets- en loop activiteiten, blijven we fit. ¹ *Toppredatoren als indicatoren voor biodiversiteit: een meta-analyse. Haruki Natsukawa, Fabrizio Sergio*

Doelsoort

onze doelsoort, de havik *Accipiter gentilis* onze doelsoort is een toppredator, een sluwe rappe vogeljager. Met zijn doordringende blik is het een gewiekst heimelijke rover. Een echte bosvogel die ook veel buiten het bos actief is op zoek naar voedsel. Haviken zijn standvogels en het hele jaar in hun territorium aanwezig. Ze maken grote nesten in vooral naaldbomen, oudere nesten worden uitgebouwd en opgehoogd. Vaak zijn er meerdere nesten in een territorium die wisselend worden gebruikt. De schuwe roofvogel krijg je in de broedtijd met geluk te zien. Vaak cirkelend boven zijn nestbos of staand op de rand van zijn nest tijdens de nestbouwfase. Wij inventariseren in die periode op geluid, kekkeren genoemd. De uitgevlogen jongen kunnen zich tot 100 km van de broedplaats vestigen. (*info vogeltrekAtlas*)

De foto's hierboven zijn met veel geduld gemaakt vanuit een fotohut op Herperduin door Alexander Buil. Goed te zien het verschil in kleur van het verenkleed tussen Adult (volwassen) en een 2^e kalenderjaars vogel.

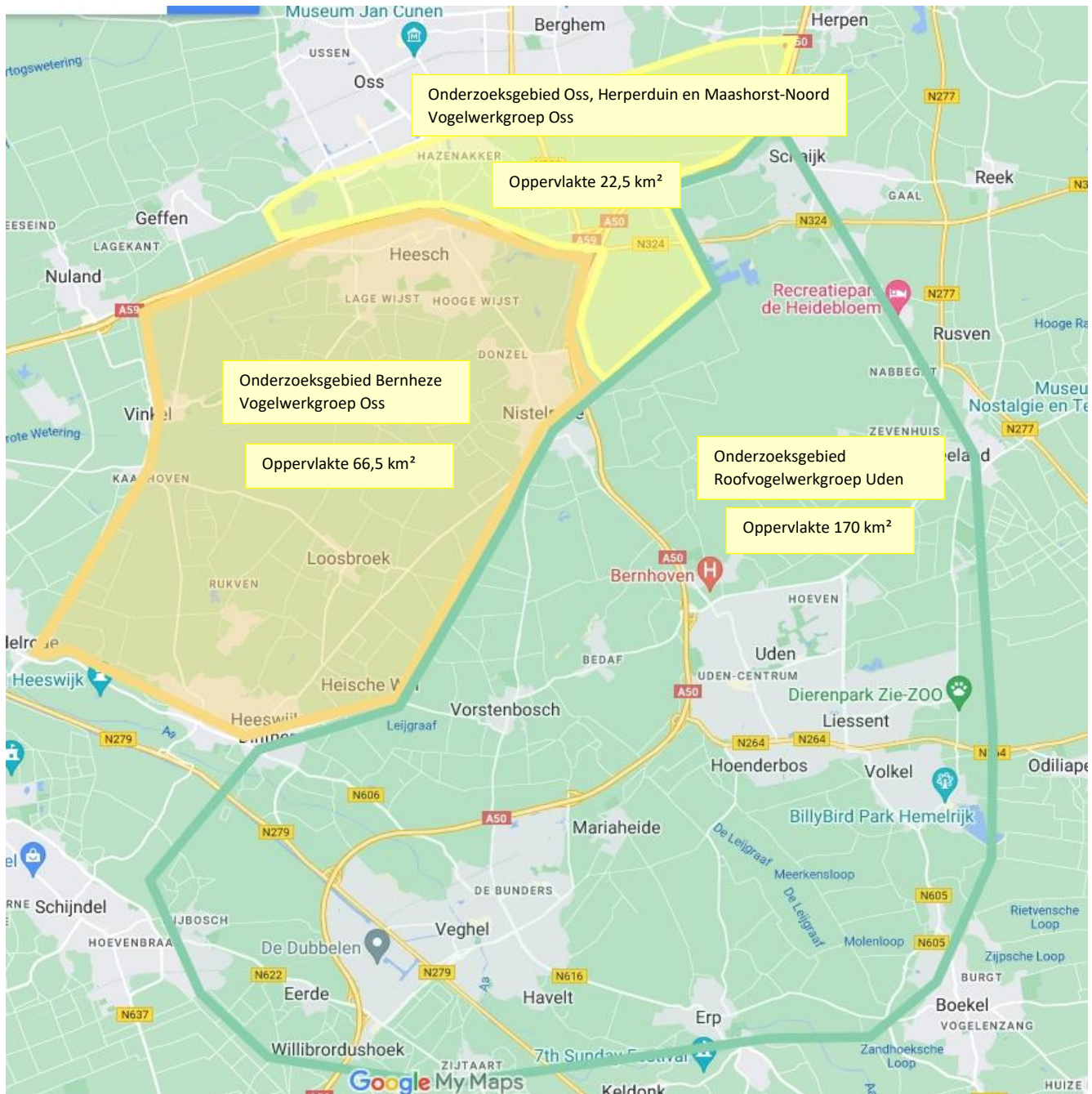
Al onze waarnemingen worden verwerkt in het programma Sovon Nestkaarten, waar wij ook staan geregistreerd. De Meetmethode Nestkaarten is één van de onderdelen van het broedvogelmeetnet. Het helpt, samen met parameters als populatieomvang en overleving, om te begrijpen en te voorspellen wat er met de populatie van een specifieke soort gebeurt, en in welke fase van de levenscyclus zich eventueel problemen voordoen. Meetnet Nestkaarten werkt samen met o.a. Werkgroep Roofvogels Nederland.

Aandachtspunt: Opvolgers enthousiasmeren voor roofvogelonderzoek. Wie?

Het weer in 2023

Gewoonlijk zijn haviken gevoelig voor lage winter- en maarttemperaturen, maar die waren in 2023 bepaald niet extreem laag. Na januari en maart was april de derde natte maand. Naast dat april nat was ook nog eens koel. Met een gemiddelde temperatuur van 5,1°C, tegen 3,9°C normaal, was de winter zacht.

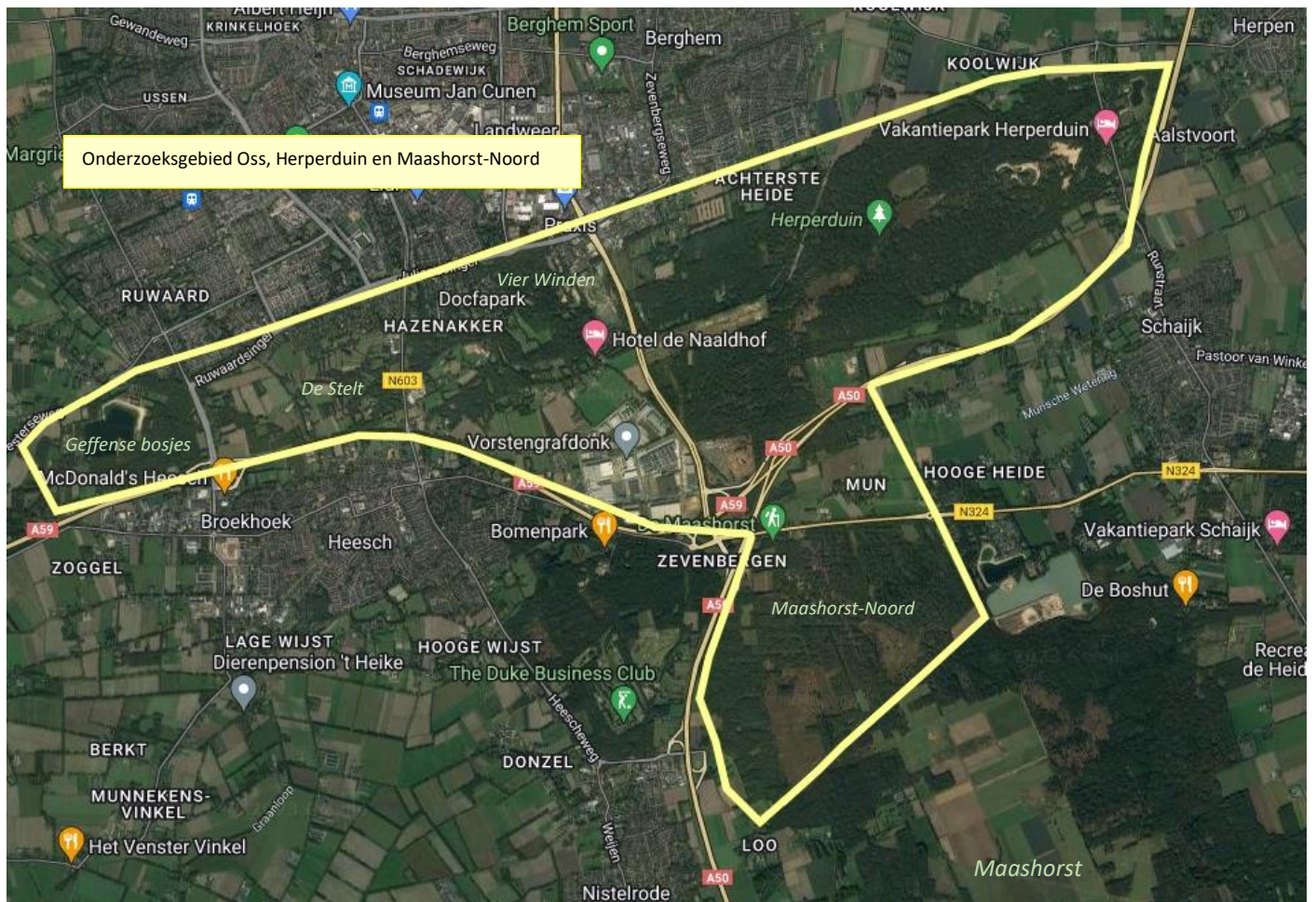
Gebiedskaart: Overzicht indeling van de Roofvogel onderzoeksgebieden.

Inschatting kwaliteit van het onderzoeksgebied

Voor ons onderzoeksgebied Oss, Herperduin en het noordelijk stukje Maashorst is vanaf 2015, toen wij dit gebied adopteerden, een goede start gemaakt met 12 broedparen op een oppervlakte van 22,5 km². Dat is dus in vergelijking met de Veluwe een meer dan goede topdichtheid, zie verklaring in de vervolg tekst hieronder. Ook in ons andere onderzoekgebied Bernheze met een oppervlakte van 66,5 km² was de dichtheid in 2013 met 15 actieve havikparen top. In dat gebied is wel een langzaam dalende trend van de populatie zichtbaar vanaf 2020, in 2023 nog “maar” tien succesvolle havikparen. De topdichtheid in de goede tijden op de Veluwe, halverwege de jaren negentig was op de 67 km² nog 18 haviksparen, nu zijn dat er nog 6 paren. Deze dalende trend is vooral ook in Noord-Drenthe, op een oppervlakte van 230 km², goed merkbaar van 60 paren naar nog maar 30 havikparen daar aanwezig. Wat lastig is bij een dalende havikpopulatie is dat je ook alle oude plekken jaarlijks weer moet bezoeken. Bij ons zijn die soms zomaar weer een jaar bezet schrijft Willem van Manen in zijn e-mail. Bron: *Willem van Manen Sovon 14 februari 2023.*

Beschrijving onderzoeksgebied

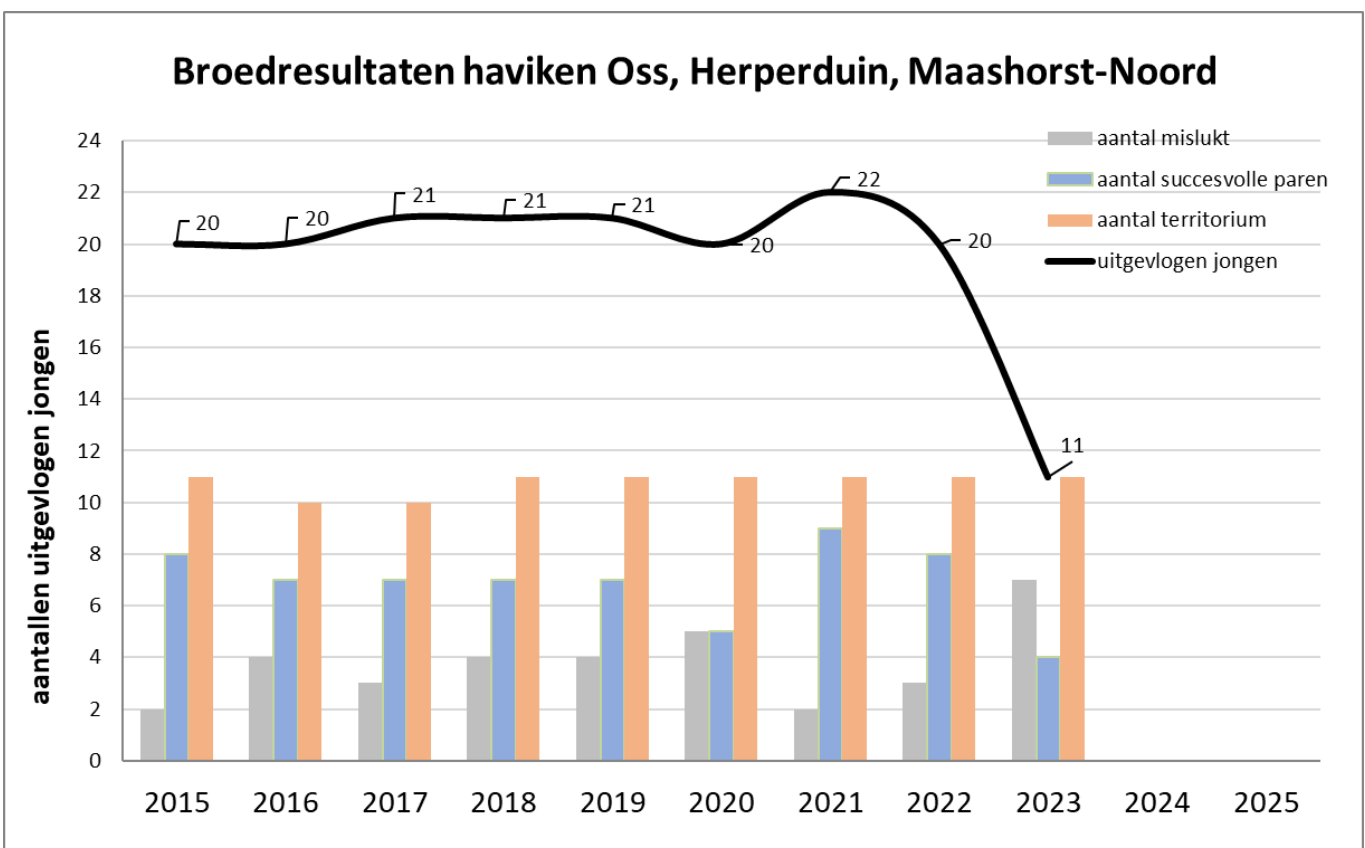
Gebiedsbeschrijving:

Gebieden zijn van links naar rechts kort beschreven. Geffense bosjes, waterrecreatie op plas met zandstrand ontstaan door zandwinning. In het omringende bos wordt veel gewandeld. De A59 is hoorbaar door verkeersgeruis. Door twee dassentunnels is het gebied ecologisch verbonden met De Stelt. Dit gebied met zijn kleinschalige landbouwpercelen is onderdeel van Landerij van Tosse, en worden onderhouden door Landschapsbeheer Oss, het gebied wordt omringd door veelal naaldhout bosjes. Dit afwisselend gebied wordt doorkruist door historische zandwegen en paden. Op de Stelt tegen de drukke A59 ligt een voormalig slotklooster met prachtige kloostertuin. Het Vierwindenbos en het bos rondom de Naaldhof worden door de N329 gescheiden van het natuurgebied Herperduin. Ook hier zijn ecologische verbindingen met dassentunnel onder de N329. Wij gaan via de fietsbrug over de N329 en bereiken zo de Rijsvennen, de Snippenjacht en tot slot het Groot Ganzenven gelegen in het natuurgebied Herperduin.

Via de ecologische verbindingszone 't Mun en ecoduct Herperduin staat Herperduin in verbinding met natuurgebied de Maashorst. Ze vormen zo samen een aaneengesloten natuurgebied met de naam Maashorst. De Munse heide en Kanonsberg zijn gelegen in het noordelijke deel van de Maashorst. Door de provincie Brabant is de Maashorst aangewezen als het grootste aaneengesloten natuurgebied van Brabant met als doel dit gebied te ontwikkelen tot natuur, waarin de grote grazers het landschap vorm geven. Dit plan is door de gezamenlijke gemeenten vastgelegd in het Maashorst Manifest.

2023 broedresultaten haviken Oss, Herperduinen Maashorst-Noord

bezoek datum	nest locatie	legdatum +/- 2dg	aantal eieren	aantal jongen	uitgevlogen
Haviken					
HH10	de Stelt Oss	4-apr	4 stuks	4 stuks	3 stuks
HH14	Geffense bosjes Oss	8-apr	4 stuks	4 stuks	3 stuks
HH01	het Putje Oss	4-apr	4 stuks	4 stuks	3 stuks
HH13	Fietsbrug Rijsvennen Herperduin	30-mrt	3 stuks	3 stuks	2 stuks
HH02	Koepelweg Herperduin	28-mrt	3 stuks	geen	geen
HH05	Rijsvennen Hondensport Herperduin	mislukt in ei legfase	geen	geen	geen
HH04	Snippenjacht Herperduin	mislukt in ei legfase	geen	geen	geen
HH11	Ganzenven Herperduin	mislukt in ei legfase	geen	geen	geen
HH15	Pan&Zo Herperduin	mislukt in ei legfase	?	geen	geen
HH09	Maashorst Noordoosten	mislukt in ei legfase	min 1 stuks	geen	geen
HH08	Munsche Heide Z-O Maashorst-N	mislukt in ei legfase	geen	geen	geen

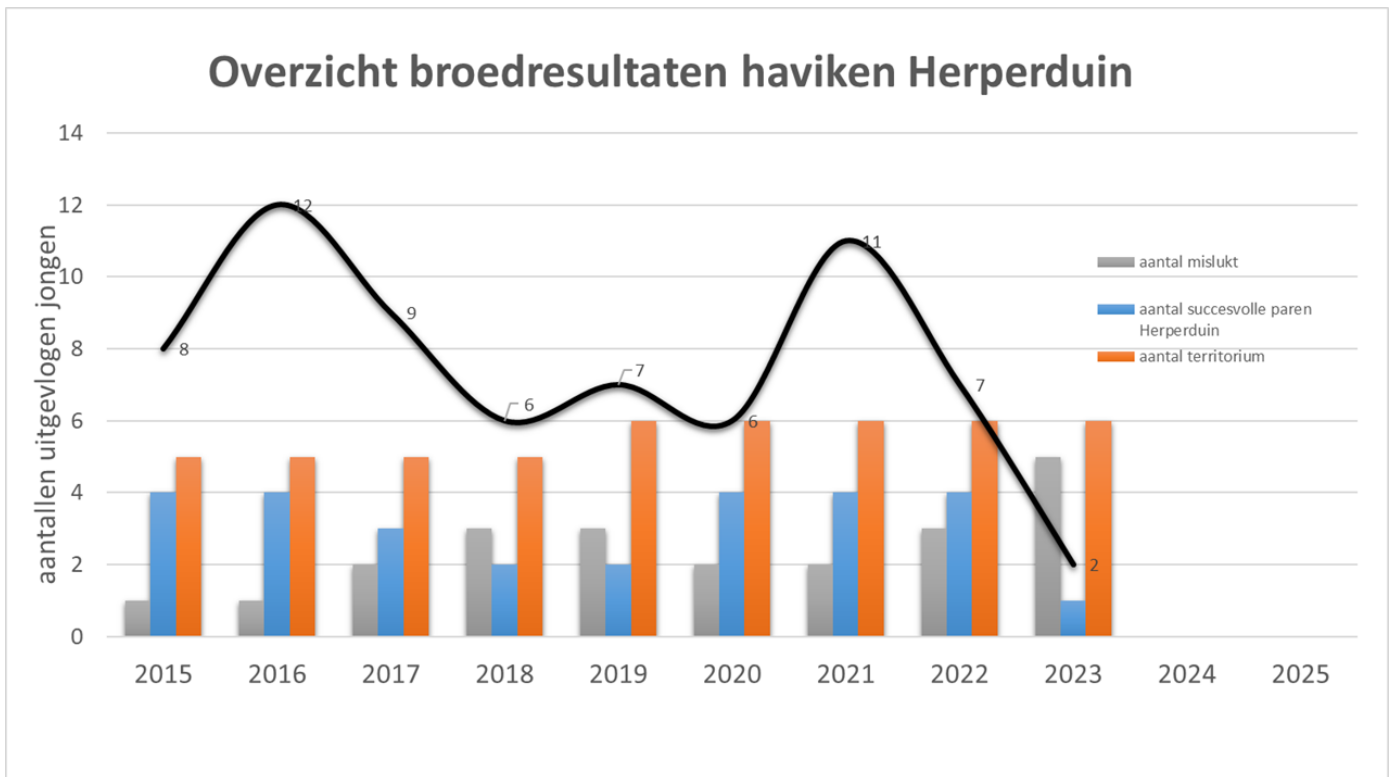
2023 een gewoon slecht jaar of.....een trend?

We zien situaties zonder eileg en situaties met mislukte broedsels na de eileg. Het nest was wel klaar inclusief verse groene binnenbekleding van de nestkom maar voortijdig verlaten. Waarom? Dit was duidelijk op de filmbeelden te zien die wij met Arno maakten van de inhoud met de stokcamera waarmee wij vanaf de grond de inhoud van de hoge nesten in beeld krijgen. De boshaviken van de natuurgebieden mislukten, maar de stadse haviken die rond Oss, in overwegend stads- cultuurlandschap hun kostje bij elkaar konden vinden, slaagden. Opmerkelijk, de enige succesvolle havik op Herperduin broedt in een particulier bosje. Veel rustiger natuurlijk dan de andere gebieden in Herperduin.

De stand van havik op zandgrond is gecrasht, niet alle paren leggen elk jaar eieren, het broedsucces daalt en de conditie van de jongen verslechtert. (Rob G. Bijlsma 2023)

2023 broedresultaten haviken Herperduin Oss

bezoek datum	nest locatie	legdatum +/- 2dg	aantal eieren	aantal jongen	uitgevlogen
Haviken					
HH13	Fietsbrug Rijsvennen Herperduin	30-mrt	3 stuks	3 stuks	2 stuks
HH02	Koepelweg Herperduin	28-mrt	3 stuks	geen	geen
HH05	Rijsvennen Hondensport Herperduin	mislukt in ei legfase	geen	geen	geen
HH04	Snippenjacht Herperduin	mislukt in ei legfase	geen	geen	geen
HH11	Ganzenven Herperduin	mislukt in ei legfase	geen	geen	geen
HH15	Pan&Zo Herperduin	mislukt in ei legfase	?	geen	geen

Het zeer stabiele aantal territoria(6) wijst erop dat dit waarschijnlijk de maximale dichtheid van territoria is.

Wat zijn mogelijk de oorzaken van slechte reproductie ?

In 2023 deden de haviken het heel slecht in Herperduin! In de zes territoriums kwamen slechts twee haviken tot eileg. En bij slechts één paar vlogen er twee jongen van het nest.

- **Voedselaanbod.** Zijn er minder geschikte prooien in de gewichtsklasse 41-640 gram? Duiven, lijsters, kraaiachtigen, spreeuwen en konijnen vormen de hoofdmoot. Meer specifiek onderzoek is nodig om hier een goed antwoord op te geven.

- **Landbouwgif** in de voedselketen, vorig jaar in Erp werd een geval van het Pinching off Syndroom(POS) geconstateerd bij vier nestjongen van een havik. Het was dodelijk en werd veroorzaakt door herbicide een chemisch gewasbeschermingsmiddel dat wordt gebruikt voor het bestrijden van onkruid. Ook in Bernheze was een adulte havik slachtoffer van het gif.

- **Invloed Raaf.** Hier kom ik later nog uitgebreid op terug.

- **Bosomvorming**, het wegvallen van de oudere naaldbomen, de potentiële nestboom. Er zijn door de bosomvorming veel open plekken gecreëerd. Geen beschutting meer in de territoriums. De naaldbomen worden het meest gebruikt als nestboom door roofvogels.

- **Ruimtegebruik:** is er nog rust in ons dichtbevolkte, recreatief drukke en sterk geïndustrialiseerd agrarisch landschap. De recreatiedruk is sinds Covid gestegen, de geasfalteerde fietspaden, het autoverkeer naar het circuit Zevenbergen, de vele mountainbikepaden kriskras door heel het natuurgebied.

Mogelijk zijn er te weinig rustgebieden voor de dieren in Herperduin.

Gebiedskaart Herperduin

Territoriums

● Havik
 ● Sperwer
 ● Buizerd
 ● Raaf
 ← verplaatsingen

Opvallend is dat de meeste haviken in het noordelijk deel van het gebied zijn gevestigd. De meeste bij ons bekende buizerds aan de A50 kant. Met de cirkel is aangegeven waar het raven territorium is gelegen.

De meeste gevonden prooiresten in de periode 2021- 2023

- 44,9% duif (postduif, houtduif, holeduif en turkse tortel)
- 19,8% kraaiachtige (gaai, ekster, kauw, en zwarte kraai)
- 5,9% lijsters (zanglijster, merel)
- 4,9% spechten (grote bonte specht en groene specht)
- 4,1% spreeuw
- rest % (sperwer, buizerd, wilde eend, konijn en eekhoorn)

Plukrest houtduif

Plukrest ekster

Divuivenringen worden minder gevonden dan eerdere jaren.

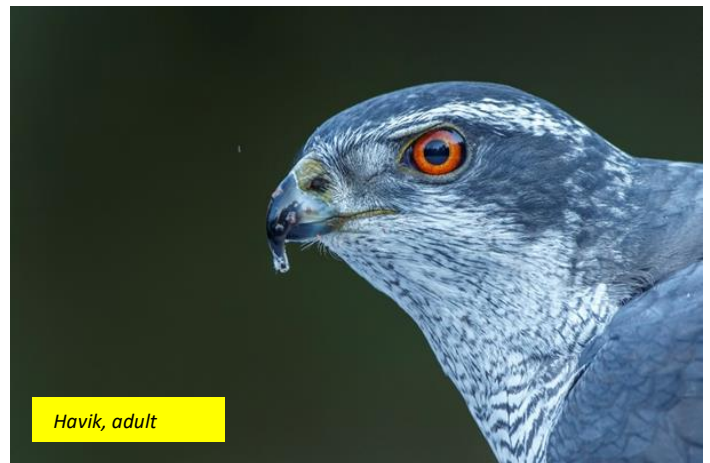
Trend havikpopulatie

Na een decennialange periode van forse toename (vanaf 1970) en gebiedsuitbreiding, lijkt er een einde te zijn gekomen aan de opmars van de havik in Nederland. Vooral in het oostelijke deel van Nederland, Drenthe en op de Veluwe. In het westelijke deel in de provincie Zeeland breidt de soort lokaal nog uit waarbij ook de verspreide bossen langs de kust worden bezet. Broedgevallen in stedelijke gebieden worden eveneens gemeld. De data op schaalniveau van Europa staan geen betrouwbare trendberekening toe. Een eenduidige oorzaak voor de recente afname is er niet. Voedselaanbod ofwel prooiaanbod is voor alle roofvogelsoorten een belangrijke factor, maar daarover ontbreken jaarlijkse en voldoende gedetailleerde cijfers, denk aan de summiere vermelding van de prooisoorten op de Sovon nestkaarten. Zijn er gerichte regionale variaties in voedselaanbod? Het is een onbeantwoorde vraag. Het is niet ondenkbaar dat de havik in Noord-Brabant onder toenemende druk komt te staan van predatoren als boommarter, raaf en zelfs oehoe waarvan bekend is dat ze in staat zijn oudervogels op het nest te verrassen. Ook in ons onderzoeksgebied, dat noordelijk ligt in het natuurgebied De Maashorst, is een broedgeval van de oehoe bekend. De tijd dat havik helemaal alleen stond aan de top van de voedselketen in de Nederlandse bossen is in ieder geval voorbij. Jaren herkenden wij de achteruitgang van de havik populatie, die op de Veluwe door Rob Bijlsma werd beschreven, niet. Het ging nog goed in de Noord-Brabantse gebieden.

Gaat de havik de sperwer achterna, die andere vogeljager die het zwaar heeft?

(Takkeling 30(1) 2022 en 31(1)2023).

Wij zien uit naar een eventuele verklaring door Rob Bijlsma tijdens de Landelijke Roofvogeldag 14 maart 2024 in Meppel. Ook kijk ik uit naar de landelijke trends en broedresultaten van roofvogels in Nederland 2023, deze worden elk jaar gepubliceerd in de Takkeling, het ledenblad van de WRN (Werkgroep Roofvogels Nederland).

Deze close-up foto's hierboven zijn met veel geduld gemaakt vanuit een fotohut op Herperduin door Mat Houben en Alexander Buil. Goed te zien is het kleurverschil bij de 2^e kalenderjaars vogel bruine bovenzijde en leigrijze bovenzijde bij de Adult.

Waarnemingen 2023

Roofvogel inventarisatie Oss, Herperduin en Maashorst Noord 2023

bezoek datum	nest locatie	aanwezig	kwalliteit nest	soortboom	plukrest	ruiveer	bijzonder
	Haviken						
15-2-2023	HH10, de Stelt Oss	ja	goed	douglasspar	geen	geen	vrouwkje in de zon
1-3-2023	HH10, de Stelt Oss	ja	twee nesten	?	duif	geen	mannetje met prooi
14-3-2023	HH10, de Stelt Oss	gehoord	nest achter	eik	geen	geen	bewoners horen de havik
4-4-2023	HH10, de Stelt Oss	stil	goed	eik	2xduif	geen	groot nest
26-4-2023	HH10, de Stelt Oss	stil	goed	eik	1x duif+ekster	geen	bonte vliegenvanger
17-5-2023	HH10, de Stelt Oss	stil	goed	eik	geen	geen	geen poepjes
22-5-2023	HH10, de Stelt Oss	stil	goed	eik	geen	met camera	4 jongen 10dg
23-6-2023	HH10, de Stelt Oss	3 takkelingen gezien	goed	eik	duif	vanaf de grond	man met prooi
3-7-2023	HH10, de Stelt Oss	2 takkelingen gezien	goed	eik		vanaf de grond	info Paul
1-3-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	niet gezien	goed	grove den	2xduif	sperwer gezien	sperwernest ontdekt
21-3-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	balsroep	opgehoogd?	grove den	2x duif	geen	haviken roepen achter nest
2-4-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	♀+M kekkerend	goed	grove den	?	geen	samen op het nest, Paul
11-4-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	stil	goed	grove den	2x duif	2x HP man en AP vr	
26-4-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	stil	goed	grove den	geen	ruiveer HP	gekraagde roodstaart
16-5-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	stil	goed	grove den	geen	geen	geen poepjes
30-5-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	gehoord	goed	grove den	duif	geen	poepjes
31-5-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	stil	goed	grove den	geen	met camera	4 jongen 15dg
23-6-2023	HH14 Geffense bosjes Oss	3 takkelingen gezien	goed	grove den	ekster	vanaf de grond	nog een keer terug
1-3-2023	HH1, het Putje Oss	♀+M kekkerend	nieuw nest	grove den	ekster,postduif+houtduif	3 reeën	mooi waarneming
21-3-2023	HH1, het Putje Oss	stil	klaar	grove den	duif		
4-4-2023	HH1, het Putje Oss	vrouw vlieg af	prima	grove den	duif	ruiveer mannetje	appelvink paartje + nest
26-4-2023	HH1, het Putje Oss	mannetje kekerd	goed	grove den	2x duif	ruiveer HP	vers groen van de lariks
16-5-2023	HH1, het Putje Oss	stil	goed	grove den	zw.kraai	ruiveer HP	geen poepjes
22-5-2023	HH1, het Putje Oss	kekkerend	goed	grove den	duif op nestrand	met camera	4 jongen 8dg
23-6-2023	HH1, het Putje Oss	3 takkelingen gezien	goed	grove den	specht,3xduif,ekster	vanaf de grond	3 duivenringen
1-3-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	♀ vliegt bij nest	opgehoogd	grove den	geen	paringsroep	putters in de lariksen
21-3-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	stil	klaar	grove den	geen	nijlgans op oude nest	
4-4-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	stil	goed	grove den	duif	ruiveer HP	uitbreiding huisje
14-4-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	gehoord	goed	grove den	geen	geen	vanaf fietspad
26-4-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	stil	goed	grove den	duif	ruiveer HP	
17-5-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	stil	goed	grove den	duif	de eertse	poepjes
22-5-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	gehoord	goed	grove den	geen	met camera	3 jongen 15dg
23-6-2023	HH13, fietsbrug Rijssvennen Herperduin	2 st gezien/gehoord	goed	grove den	ekster,2xduif,duivering	vanaf de grond	2 takkeling vliegen al rond
1-3-2023	HH2 Koepelweg Herperduin	♀ gezien vliegt bij nest	achterste	lariks	geen	veel staartmezen	goudhaantje mooi gezien
21-3-2023	HH2 Koepelweg Herperduin	stil	opgehoogd	lariks	geen	tijtjaf	
4-4-2023	HH2 Koepelweg Herperduin	stil	goed	lariks	geen	zwarte mees	onduidelijk
26-4-2023	HH2 Koepelweg Herperduin	stil	goed	lariks	duif en ekster	sperwer gehoord	ontm.Geertje van Hout
22-5-2023	HH2 Koepelweg Herperduin	stil	goed	lariks	geen	met camera	3 eieren in een kaal nest
4-6-23	HH2 Koepelweg Herperduin	stil	goed	lariks	geen	met camera Arno	3 eieren in een kaal nest
mislukt	HH2 Koepelweg Herperduin	gestopt in ei fase	goed	lariks	geen	conclusie	mislukt net als 2022
1-3-2023	HH05, Rijssvennen hondensport Herperduin	stil paartje	opgehoogd	grove den	geen	zonnig	boomklevers
21-3-2023	HH05, Rijssvennen hondensport Herperduin	gehoord?of gaai	plat	grove den	geen	nest boomklever	ander nest zoeken!
4-4-2023	HH05, Rijssvennen hondensport Herperduin	gehoord	redelijk	grove den	geen	ruiveer HP	onze luch plek
26-4-2023	HH05, Rijssvennen hondensport Herperduin	stil paartje	staart?	grove den	geen	zonnig	bankje in de zon
17-5-2023	HH05, Rijssvennen hondensport Herperduin	stil	goed	grove den	duif	2 ruiveren	geen poepjes
24-5-2023	HH05, Rijssvennen hondensport Herperduin	stil	goed	grove den	geen	met camera	leeg nest groen bekleed!
mislukt							
1-3-2023	HH4, Snippenjacht Herperduin	♀+M kekkerend	goed	lariks	geen	zwarte mees	van uit kwekerij
21-3-2023	HH4, Snippenjacht Herperduin	gehoord	goed	lariks	geen	bosuil kwekerij	buizerd bel
4-4-2023	HH4, Snippenjacht Herperduin	♀ gezien vliegt bij nest	goed	lariks	geen	veulens exmoor	lariks loopt uit
14-4-2023	HH4, Snippenjacht Herperduin	gehoord	goed	lariks	geen	veel water	
26-4-2023	HH4, Snippenjacht Herperduin	stil	goed	lariks	geen	spechten gaten	lastig nest om te volgen
17-5-2023	HH4, Snippenjacht Herperduin	stil	goed	lariks	geen		geen poepjes
24-5-2023	HH4, Snippenjacht Herperduin	stil	goed	lariks	geen	met camera	leeg nest groen bekleed
mislukt							
14-2-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	mannetje gezien	goed	douglasspar	geen	ravenman roept	vliegt samen met raaf
1-3-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	stil	lastig	douglasspar	geen		hoog nest moeilijk te volgen
5-3-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	stil	goed	douglasspar	haas?	borstveer	Arno,haas en havik
11-3-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	roepend	goed	douglasspar	geen	met raaf	info Arno of havik Pan&Zo
21-3-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	stil	afgebroken?	douglasspar	geen	gaat dat wel goed	raaf man roept
3-4-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	♀ kekkerend	nieuw?	grove den	geen	2x duif	info Arno nieuwnest?
4-4-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	stil	nieuw?	grove den	geen	kikkervisjes	twijfel over nest
14-4-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	stil	geen nest	?	geen	oude plukresten	zoeken
24-4-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	gezocht	Klomven	rond gefietst	geen	zang Fluit	Paul heeft havik gehoord
17-5-2023	HH11, Ganzenven Herperduin	gezocht			geen	invoed Raven?	geen resultaat
mislukt							
14-2-2023	HH15, Pan&Zo Herperduin	♀ kekkerend	nest 2022	douglasspar	geen	staatmezen gezien	vliegt samen met raaf
1-3-2023	HH15, Pan&Zo Herperduin	♀ kekkerend	opgehoogd	douglasspar	geen		
21-3-2023	HH15, Pan&Zo Herperduin	stil	goed	douglasspar	geen	zwarte mees	moeilijk te volgen, druk
4-4-2023	HH15, Pan&Zo Herperduin	stil	goed	douglasspar	kokmeeuw!	plukplek gevonden	bijzondere prooi
26-4-2023	HH15, Pan&Zo Herperduin	vrouw staat op nest	goed	douglasspar	geen	druk met wandelaars	lastig nest om te volgen
17-5-2023	HH15, Pan&Zo Herperduin	vrouw staat op nest	goed	douglasspar	geen	dons aan de nestrand	geen poepjes
24-5-2023	HH15, Pan&Zo Herperduin	dons aan de rand	goed	douglasspar	invloed Raven?	met camera	leeg nest groen bekleed
mislukt							
28-2-2023	HH9, Maashorst Noordoosten	♀+M kekkerend	nest 2021	douglasspar	geen	zwarte specht	info Paul
1-3-2023	HH9, Maashorst Noordoosten	gehoord verderweg	nest2021	douglasspar	geen	zwarte specht 2x	buizerd balsvlucht
21-3-2023	HH9, Maashorst Noordoosten	mannetje gezien	nest2021	douglasspar	geen	meerdere tijtjaf's	vrouw roept
4-4-2023	HH9, Maashorst Noordoosten	stil	nest2021	douglasspar	geen	zwarte mees	lastig te volgen
26-4-2023	HH9, Maashorst Noordoosten	dons veertjes	nest 2022	douglasspar	geen	nest 2022 opgehoogd	foto's gekken
17-5-2023	HH9, Maashorst Noordoosten	onduidelijk	nest 2021	douglasspar	geen	welk nest gebruikt	
24-5-2023	HH9, Maashorst Noordoosten	stil	twee nesten	douglasspar/lariks	geen	met camera	1 ei op rand en leeg nest
mislukt							
14-2-2023	HH8, Munsche Heide Z-O Maashorst-N	♀ kekkerend	goed	lariks	geen		raaf vliegt naar kanonsberg
21-3-2023	HH8, Munsche Heide Z-O Maashorst-N	stil	goed	lariks	geen	3x zwarte mees	boomleeuwerik, zw specht
4-4-2023	HH8, Munsche Heide Z-O Maashorst-N	stil	goed	lariks	geen		taurus kalifes
26-4-2023	HH8, Munsche Heide Z-O Maashorst-N	stil	goed	lariks	geen	raven gehoord	onduidelijk
17-5-2023	HH8, Munsche Heide Z-O Maashorst-N	stil	goed	lariks	geen	vrouwkje kekerd	geen poepjes
24-5-2023	HH8, Munsche Heide Z-O Maashorst-N	stil	goed	lariks	invloed Raven?	met camera	leeg nest
mislukt							
28-3-2023	munven	♀ kekkerend	onbekend		voer bij fotohut?	kl.bonte specht	Paul uitdaging
4-4-2023	munven	stil	onbekend		overal water Herperduin	citroenvlinders	

Raven en Haviken

Raven, wat een prachtige aanvulling in onze natuurgebieden. Een snelle verspreiding, sinds 2011 in de Maashorst op de Kanonsberg en in 2020 op Herperduin bij het Ganzenvan. Ook op korte afstand zijn ravenparen succesvol in de Heeswijkse bossen, Hurkske Erp en in Maurik. Maar wat zijn de gevolgen op de havik populatie? Naast de havik is de raaf een toppredator. Het gaat rap. En dan komt de oehoe, een andere toppredator, er nog aan. Deze heeft zich al enkele jaren met succes gevestigd en uitgebreid in de Maashorst. Er staat heel wat te gebeuren. Het worden spannende jaren in deze situaties waar haviken in de nabijheid van het ravennest broeden. Er ontstaat heel wat vijandigheid onder elkaar. Vaker zagen we schijngevechten in de lucht boven het Ganzenvan. De raven als luchtacrobaten en de haviken als zeer wendbare vliegers. Interessant om te volgen hoe zich dit verder gaat ontwikkelen. Nemen de plaatstrouwe haviken wraak? Dit schreef ik vorig jaar in het eindverslag 2022. De plaatstrouwe haviken hebben het in 2023 niet makkelijk gehad. Een al jaren met succes gebruikt haviksnest bij het Ganzenvan in een Douglasspar was op slechts 100 m van het raven nest. Vorig jaar mislukte het broedsel en lag er een open eierschaal onder de nestboom. Begin februari dit jaar, bij onze eerste verkenning, ontdekten we dat het nest van de havik wat scheef hing. Eind februari was het gehele nest uit de Douglas verdwenen. Bijna zeker dat dit het werk is van het ravenpaar. De havik hebben we dit jaar niet meer teruggevonden. De net uitgevlogen jonge raven zaten de eerste weken altijd in het havikbosje, waar ze werden gevoerd.

Ik las dat, enkele jaren geleden, in Noord-Brabant gemeente Rucphen, een beschrijving van een soortgelijke situatie van vijandigheid. *Vlak bij een ravennest broedde al jaren een havik. De afstand ca. 100 meter. We vonden een door de havik gepreede takkeling van de raaf. Het jaar erop namen de raven wraak en waren we getuigen van predatie van de eieren van de havik door de raven. Ook de jaren erna mislukten de broedpogingen van de havik. Pas drie jaar later, toen de raaf verhuisd was, brachten de haviken weer jongen groot.*

Uit de wekelijkse waarnemingen, van Linda op Herperduin bij het ravennest, lezen we de alertheid terug van de raaf. Het territorium wordt constant verdedigd.

15-4-2023 Tijd 13.25-14.20 schreef ze in haar verslag: *Ik loop naar de zichtplek waar ik het nest zie, en hoor de jonge raven. Terwijl ik sta te kijken met de kijker zag ik een jong, het zag eruit alsof hij een andere plek in het nest wilde, klom over de anderen heen. Ik zag het witte omhulsel in de veren(veerspoelen) in de vleugel. Rechts van het nest zag ik een kopje van een jong. Ouders beginnen alarm te slaan. Toen ben ik op het bankje gaan zitten. Een raaf houdt mij in de gaten, de andere gaat op pad. Ze zijn eenmaal gevoerd toen ik er was.*

Waarnemingen Raven Herperduin

Roofvogel inventarisatie Oss, Herperduin en Maashorst Noord 2023							
bezoek datum	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest		bijzonder
Raven							
12-2-2023	Raven Herperduin	twee	nieuw?	douglasparr	geen	info Paul	in nestbos 2022
14-2-2023	Raven Herperduin	twee	nieuw 2023	douglasparr	geen		man roept in nestbos 2021
16-2-2023	Raven Herperduin	twee	nieuw 2023	douglasparr	geen	info Wouter	met nest materiaal
26-2-2023	Raven Herperduin	vrouw op nest	klaar	douglasparr	geen		legdatum 26-2
1-3-2023	Raven Herperduin	vliegt van nest	goed	douglasparr	geen		roepend vrouwtje
11-3-2023	Raven Herperduin	roepend man	goed	douglasparr	geen	info Arno	havik roept
21-3-2023	Raven Herperduin	twee roepend	goed	douglasparr	geen	intro Linda Cuppen	vrouw vliegt af
24-3-2023	Raven Herperduin	alamerend	goed	douglasparr	geen	foto raven inde lucht	info Wouter
2-4-2023	Raven Herperduin	eentje roepend	rechts beetje	douglasparr	geen		info Linda
4-4-2023	Raven Herperduin	twee roepend	goed	douglasparr	voer in de bek		reageren in het nestbos
10-4-2023	Raven Herperduin	5 jongen in nest	goed	douglasparr	geen	Linda aanwezig	met camera gekeken
21-4-2023	Raven Herperduin	5 geringd	goed	douglasparr	geen	Hans, Marcel, John	Paul, Linda, Arno
17-5-2023	Raven Herperduin	overal te horen	goed	douglasparr	geen	info Linda	jongen uitgevlogen
23-6-2023	Raven Herperduin	vier gezien	goed	douglasparr	geen	in havikbosje	ouders en jongen

De invloed van raven op de havikpopulatie Kanonsberg en Munseheide.

Voor de komst van de raaf in 2011 op de Kanonsberg waren er twee havik territoriums. Midden op de Kanonsberg in een douglasparr bosje had de havik HH12 een mooi groot nest. Ook was er een territorium van havik HH08 op de Munseheide. Beide haviken waren al jaren succesvol, informatie Edward Sliwinski en Marjo van Kreij. Op 10 juni 2011 op een zwoele zomeravond tijdens de nachtzwaluw telling zien Paul en ik een havik om 22.15 uur met prooi in de poten richting het nest vliegen waar toen drie jongen in lagen. Dit was net voor we de eerste nachtzwaluw hoorden roepen, het was al goed schemerig. We vonden dit wel bijzonder dat de havik zo laat nog op pad was. Vogelwerkgroep Oss deden toen jaarlijks nachtzwaluw tellingen op de Kanonsberg en Munseheide. In april 2015, tijdens onze controle ronde op de Kanonsberg, zien wij een havikvrouw boven op een net geslagen jonge raaf zitten. Van deze onverwachte ontmoeting verstijven we en bewegen niet. Of zoals Marieke het laatst zo mooi omschreef; ik werd standbeeld. Geen moment gedacht om een foto te maken, jawel toen de havik van de raaf af vloog toen zij ons opmerkte. Het is een moment dat je bij blijft. Het was onze eerste confrontatie met de havik en de raaf. In 2014 is de havik van de Kanonsberg verhuisd (of moest verhuizen?), naar een aangrenzend grove dennen bosje aan de andere kant van het fietspad. In 2015 vliegen daar drie jonge haviken van het nieuwe nest. De jaren daarna is er geen succes meer voor deze havik. Ik moest hier aan terugdenken toen voor het tweede jaar de andere havik HH08, die van de Munseheide, mislukte. In februari van dit jaar zien we de havikvrouw nog samen met het ravenpaar achter elkaar aanvliegen. Er wordt een nieuw ravennest gebouwd in het douglasbosje. Het uitstapje van vorig jaar (2022) naar een bosje langs de Munseheide heeft hun toch doen besluiten terug te gaan naar de Kanonsberg. Uit deze voorvallen kun je toch concluderen dat haviken en raven geen vrienden zijn.

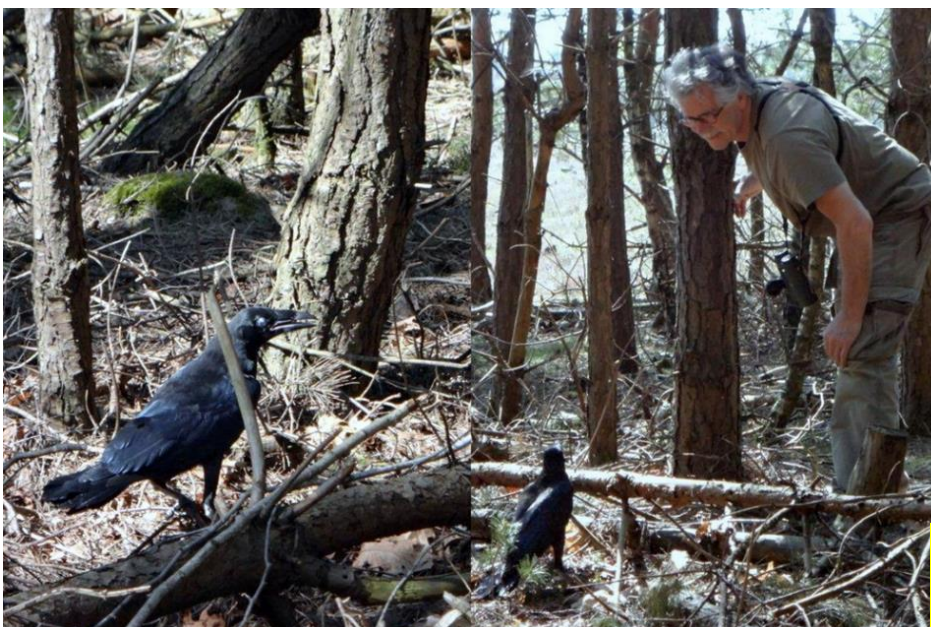

Foto uit de oude doos, 20 april 2015. Controle aangeslagen gestretchte jonge raaf op de Kanonsberg. Foto Paul Reijjs

Buizerd *Buteo buteo*.

De buizerds die we volgen zitten vaak in het zelfde bosgebied als de haviken. Ook komt de start van de broedperiode nagenoeg overeen. Als we een buizerdnest ontdekken wordt dat meegenomen met onze inventarisaties ronden. Zo is het aantal te bezoeken territoriums ook beperkt en vergt het niet veel extra tijd. De drie buizerds langs de crossbaan Zevenbergen deden het goed er vlogen bij elk nest twee jongen uit.

Actie foto's Nest controle bij de Buizerdnest Rijsvennen.

Arno in actie met de stokcamera bij de Rijsvennen. Het buizerd dons jong is 15dg oud. Rechts is het bijna klaar om het nest te verlaten.

Roofvogel inventarisatie Oss, Herperduin en Maashorst Noord 2023

bezoek datum	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest	bijzonder
Buizerd						
20-6-2023	Buizerd Sint Wilpertiaan Oss	niet	bestaand	grove den	1x duif	2 takkelingen, Paul groot nest
15-7-2023	Buizerd Sint Wilpertiaan Oss	ja	oke	grove den	geen	uitgevlogen honger roep
4-4-2023	Buizerd fietsbrug Rijsvennen	vliegt van nest	bestaand	lariks	niets	eieren nieuw nest
22-5-2023	Buizerd fietsbrug Rijsvennen	ja	goed	lariks	niets	met camera 1 jong 15 dg
23-6-2023	Buizerd fietsbrug Rijsvennen	ja	goed	lariks	niets	vanaf de grond mooi jong
15-7-2023	Buizerd fietsbrug Rijsvennen	ja	oke	lariks	geen	uitgevlogen niet gezien
4-4-2023	Buizerd Voorste heide Herperduin	vliegt bij nest	bestaand	grove den	niets	geen bijzonderheden zwarte mees koppel
15-7-2023	Buizerd Voorste heide Herperduin	niet	goed	grove den	niets	onbekend
27-6-2023	Buizerd bij Crossbaan Herperduin	vliegen rond nest	bestaand	grove den	geen	avnaf de grond 2 takkelingen
15-7-2023	buizerd bij Crossbaan Herperduin	ja	oke	grove den	geen	uitgevlogen honger roep
27-6-2023	Buizerd rand Herperduin	vliegen rond nest	bestaand	grove den	geen	avnaf de grond 2 takkelingen
15-7-2023	buizerd rand Herperduin	ja	oke	grove den	geen	uitgevlogen nog aanwezig
27-6-2023	Buizerd richting munven Herperduin	vliegen rond nest	bestaand	grove den	geen	avnaf de grond 2 takkelingen
15-7-2023	Buizerd richting munven Herperduin	ja	oke	grove den	geen	uitgevlogen niet gezien
nog bezoeken	Buizerd Naaldhof	?	?	grove den	geen	geen actie geen broedsel

Sperwer *Accipiter nisus*

Het gaat al jaren slecht met de sperwerpopulatie. Dus besteden we wat extra aandacht eraan en wordt er goed gezocht naar de nesten. Dat valt vaak niet mee. Toch hadden we dit jaar weer drie nieuwe nestjes. Eén in het voor ons bekende sperwerbosje aan de Zevenbergseweg. Het is bekend dat predatie een factor van betekenis is in het leven van de sperwers. Vorig jaar ontdekten we een nest in het Vierwindenbos in Oss, maar dit jaar niet meer teruggevonden. Vorig jaar, na jaren zoeken, ook het nest van de sperwer gevonden die jaagt in dorpstuinen in Berghem. Ze hebben een nest hoog in een spar in de buurt van het kerkhof in Berghem, dit jaar ook weer succesvol. Als sperwer territoriums worden verlaten bezoeken we ze toch elk jaar opnieuw.

Foto Mat Houben

Roofvogel inventarisatie Oss, Herperduin en Maashorst Noord 2023

bezoek datum	nest locatie	aanwezig	kwaliteit nest	soortboom	plukrest		bijzonder
Sperwer							
14-2-2023	sperwer Sint Wilpertiaan "de Stelt" Oss	niet	nieuw	grove den	geen		info Paul in nestbos
23-6-2023	sperwer Sint Wilpertiaan "de Stelt" Oss	niet	niet gevonden		geen		vertrokken
21-3-2023	sperwer achterste heide Oss	niet	bestaand	grove den	niet		niet actief
26-6-2023	sperwer achterste heide Oss	niet	bestaand	grove den	geen		niet actief
4-4-2023	sperwer achterste heide Oss	stil	bestaand	grove den	geen		niet actief
4-4-2023	sperwer Zevenbergseweg Herperduin	ja	goed	grove den	geen	geen	nog vroeg
17-5-2023	sperwer Zevenbergseweg Herperduin	mannetje gezien	nieuw nest	grove den	vink, mees	ruiveer HP	
1-6-2023	sperwer Zevenbergseweg Herperduin	aanwezig	nieuw nest	grove den	geen	met camera Arno	5 eieren
24-6-2023	sperwer Zevenbergseweg Herperduin	ouder op de rand	nieuw nest	grove den	ruiveren	met camera Arno	4 jongen 10dg oud
14-2-2023	sperwer Vier Winden Oss	niet	bestaand	grove den	geen		nestboom rode punt!
23-6-2023	sperwer Vierwindenbos Oss	niet	niet?	grove den	geen		niet gevonden
14-2-2023	sperwer Kanonsberg Maashorst	gehoord	nieuw	grove den	niet		in de gaten houden
17-5-2023	sperwer Kanonsberg Maashorst	stil	niet actief	grove den	geen	geen	niet actief
31-7-2023	sperwer Den Dries kerkhof Berghem	zeker 1 jong	goed	spar	geen	geen	info Wim Gremmen
5-8-2023	sperwer Den Dries kerkhof Berghem	uitgevlogen	goed	spar	mezen	geen	succesvol
21-3-2023	sperwer Lage Baan Schaijk	paartje	nieuw	eik	niet		man nest bouwend
26-6-2023	sperwer Lage Baan Schaijk	?	goed	eik	geen		niet meer gevolgd

Toekomstboom, de Grove den:

Naaldbomen zijn het meest gebruikt als nestboom bij roofvogels, in het bijzonder bij haviken. Zeker de grove den, douglasspar en lariks. Door de bosvorming op Herperduin zijn er heel wat naaldbomen omgeduwd. Bomen stonden in de weg en werden met wortel en al uit de grond gerukt, waar ze een dikke vijftig jaar hadden gestaan. Het Meerjarenwerkplan Bos en Natuurterreinen gemeente Oss 2015-2022, is afgestemd op het Inrichtings- en Beheerplan (IBeP) dat geldt voor de hele Maashorst. Vorig jaar verzekerde Wouter van Dungen mij dat de bosvorming Herperduin was afgerond. Alleen nog wat fine tuning!

Rapport 2023 *De natuur in De Maashorst*, na tien jaar natuurbeheer 2010-2020.

Door: Nico Ettema

Nederland heeft de morele plicht om CO2 uitstoot te compenseren. De meest voor de hand liggende mogelijkheid is het vastleggen van CO2 in hout. "Kappen met kappen" is dan ook het motto van de natuurorganisaties De Maashorst. Haal het hout voor de bouw etc. uit landen, die geen problemen veroorzaken met CO2 uitstoot en vol staan met productiebossen zoals de Scandinavische landen. Aanbevelingen voor ecologisch verantwoorde bosstrategie en vernattingmaatregelen staan goed omschreven in deze rapportage van Nico Ettema.

Er zijn kritische kanttekeningen geplaatst bij de voorgestelde antiverdrogingsmaatregelen. (concept Inrichting- en Beheerplan voor de Maashorst (IBeP) 2022-2028). Er wordt voorgesteld om 50% van de grove dennen en ander naaldhout te kappen en de bossen meer open te maken. Het doel is de achteruitgang van de biodiversiteit door verzuring en verdroging tegen te gaan. Het voorstel past niet in de strijd tegen klimaatopwarming, waarbij CO2 moet worden vastgelegd in hout. De grove den is een inheemse boomsoort, die met zijn penwortels uitermate bestand is tegen de droogte en verzuring. Deze boom moet beschouwd worden als een toekomstboom voor de Maashorst/Herperduin in de huidige klimaatopwarming. Zelfs tijdens de droge zomers vertonen de dennen nog groei van 30 tot 50 cm. Het klinkt als muziek in mijn oren, hopelijk nemen de beheerders zijn adviezen over.

Dankwoord,

Paul Reijs voor zijn deskundige ondersteuning en fietsmaatje. Het maakte de inventarisatie rondes tot een gezellig uitje waar we naar uitkijken.

Arno van Eggelen voor zijn enthousiaste vragen over o.a. de natuur. Het bewegen van vleugels kost energie, het bewegen van grote vleugels veel energie, zo maakt de buizerd gebruik van de thermiek. Aspecten waar hij erg op gefocust is. Hij ontwikkelde voor de roofvogel werkgroep de stokcamera. Heel fijn dat wij deze enthousiaste natuur techneut in onze werkgroep hebben. Hij deed zelfstandig onderzoek bij de Rijsvennen waar havik, buizerd en sperwer in slechts twee honderd meter van elkaar in een driehoek hun nest de jongen met succes groot brachten. Hij adopteerde dit deel van het onderzoekgebied om dit enkele jaren te volgen.

Edward Sliwinki voor zijn steun bij moeilijk of onvindbare broedsels.

Linda Cuppen voor haar bijdragen bij het inventariseren van de raven op Herperduin. Door haar introductie was er wekelijks een korte update. De gegevens werden dankbaar gebruikt en verwerkt op de Sovon nestkaart van het Ravenpaar.

Wouter van Dungen voor zijn ondersteuning bij vragen over onverwachtse gebeurtenissen in Herperduin. Ook dank voor de vooraankondigingen betreffende bosomvorming waar rekening werd gehouden met de horsten van roofvogels. Fotografen Alexander Buil, Theo van Orsouw, Mat Houben, Marcel Boerenkamp, Tim Raats(foto voorblad) en Paul Reijs voor de mooie foto's.

Willem van Maanen en Rob Bijlsma beide van WRN (Roofvogel Werkgroep Nederland) voor deskundige ondersteuning, als er vragen waren was er snel een bruikbaar antwoord.

Pentekening verjaardagskaart : Aafke Steenhuis

Berry Setton
Vogelwerkgroep Oss en
Vogelwacht Uden
mobiel 06 15367433

Bijlage:

Referenties, gebruikte literatuur.

- Handleiding veldonderzoek Roofvogels Rob G Bijlsma
- Broedvogels in Nederland 2022 Sovon
- De natuur in De Maashorst, Na tien jaar natuurbeheer 2010-2020. Nico Ettema
- Jaarverslag 2019 en 2020 Roofvogel werkgroep Uden
- De Takkeling jaargang 29-30 en 31, Werkgroep Roofvogels Nederland
- Kerken van Goud, Dominees van Hout, Rob G Bijlsma
- Mijn Roofvogels, Rob G Bijlsma
- Nachtzwaluw telling 2010-2014 Kanonsberg en Munseheide, VWG Oss, Berry Setton
- Eindverslag 2022 Roofvogels Bernheze, Berry Setton
- Eindverslag 2022 Roofvogels Oss, Herperduin en Maashorst-N, Berry Setton
- Jaarverslag Raven in Nederland 2022, Raven werkgroep Nederland
- Flora van Nederland, Heukels.
- Broedvogels van Herperduin, Sovon rapport 2020, Henk Sierdsema.
- Herintroductie van de Raaf als broedvogel, Vogeljaar 39(6)
- Onderzoek grondnesten van wespen 2021, Groot Schietveld, Berkvens & van Diermen.
- Toppredatoren als indicatoren voor biodiversiteit: een meta-analyse. Haruki Natsukawa, Fabrizio Sergio

Betrokken organisaties

WRN, Werkgroep Roofvogels Nederland
Doldersummerweg 1
7983 LD Wapse
Rob.bijlsma@planet.nl

Werkgroep Roofvogels - Vogelwacht Uden
William van de Velden
info@vogelwachtuden.nl

Ravenwerkgroep Nederland
Hans de Vosburchart
info@ravenwerkgroep.nl

Sovon Vogelonderzoek Nijmegen
Sovon Nestkaarten
Jeroen Nienhuis
info@sovon.nl

Gemeente Oss
Wouter van Dungen
Boswachter
<https://www.oss.nl>

IVN Oss en IVN Bernheze
Vogelwerkgroep, Groen & Ruimte
<https://www.ivn.nl/afdeling/oss-Bernheze>

Gemeente Bernheze
Esther Rutten, Jasper Vos
<https://www.bernheze.nl>